

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com.tr

Web: www.uidergisi.com.tr

KİTAP İNCELEMESİ

*Peter B. EVANS, Embedded Autonomy:
States and Industrial Transformation*

İsmail SAĞLAM*

* Doktora Adayı, Uluslararası İlişkiler Bölümü, İİBF, Dokuz Eylül Üniversitesi

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayımlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Embedded Autonomy: States and Industrial Transformation

Peter B. EVANS

Princeton, NJ, Princeton University Press, 1995. ISBN: 9781400821723

İsmail SAĞLAM

Doktora Adayı, Uluslararası İlişkiler Bölümü, İİBE, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

E-posta: ismsaglam@gmail.com

Devlet, varlığı, oluşumu, rolü ya da olup olmaması gerekliliği konusunda hiç şüphesiz en çok tartışılan kurumların başında geliyor. Özellikle Max Weber temelli modern yaklaşımda devlet, antik çağ Yunan düşünürlerinden başlayarak birçok filozof ve politikacının tartışmaya dâhil edildiği kuramsal ve kavramsal çerçevede ele alınmaya devam etmekte. Tartışmalar “devlet” kelimesi ekseninde sanki sabit bir olgudan bahsediliyor görüntüsü verse de devlet; şekil, yapı ve fonksiyonları bakımından yer ve zamana göre oldukça farklılıklar arz eden değişime açık dinamik bir yapı olarak karşımıza çıkıyor. Her ne kadar değişim uzun bir sürece yayılsa da, tarihi gelişim içerisindeki küresel yapı(lar)da meydana gelen farklılaşmalar devlet olgusu üzerindeki etkilerini de beraberinde getiriyor. Üstelik önceden olduğu gibi günümüzde de, aynı zaman ve sisteme tabi devletler bile benzer özelliklerinin yanı sıra birinden farklı birçok karakteristiğe sahipler. Bu anlamda Evans, klasik kitaplarından sayılan *Embedded Autonomy*'de devleti, küresel ekonominin sunduğu çarpıcı koşullar ve sivil toplum eksenli yaklaşımlar çerçevesinde yeniden ele alıyor. Kitap yazım tarihi itibarı ile Soğuk Savaş'ın ardından, liberal anlayışın yarıştığı fikirlere karşı zafer ilan ettiği ve devletin varlığı-yokluğu ile daraltılması-genişletilmesi konularının tartışmaya açıldığı bir döneme denk geliyor. Bir taraftan küresel ekonomi ve nihai küresel güç ABD'nin baskın ideolojik yönü, diğer taraftan da devlete karşı sivil toplum anlayışının tavan yaptığı dikkate alındığında, Evans'ın yeni koşullar altında devletin gerekliliğinin altını çizerek konuyu ele alması yazılan kitabın önemini gösteriyor. Yeni yayımlanmış bir yapıt olmamasına rağmen bu kitabı tercih nedenlerim arasında Evans'ın çalışmasını yayınladığı dönemdeki devlet, küresel yapı ve değişim eksenli argümanların günümüzde de geçerliliğini sürdürmesi bulunuyor. Ayrıca, yeni şartlara taban hazırlayan önceki koşullar dikkate alındığında, eserin günümüze ışık tutabilecek birçok yönüne işaret edilebilir. Üstelik İngilizce yayınlanan kitap henüz Türkçe'ye çevrilmiş de değil.

Evans, devletin gerekliliği bağlamında bazı devletlerin diğerlerine göre neden daha etkin olduğunu araştırıyor. Üstelikte yukarıda belirtildiği gibi bunu devletin yapısı ve varlığının tartışmaya açıldığı bir dönemde yapıyor. Realist anlamda savaş yapmak ve iç işlerinde kamu düzenini sağlamak görevinin ötesinde, devletin ana var olma nedeni kendi toplumuna “kolektif fayda” (*collective good*) sağlamak olarak belirtiliyor. Ayrıca bu anlayışa göre kolektif fayda daha çok ekonomik anlamda.

Devletin ekonomik olarak temin edebildiği süreklilik ve tahmin edilebilirlik bizatihi devletin meşruiyetini sağlayan temel dinamiklerin en önde gelenini oluşturuyor. Analizini oldukça dar ve net bir alana taşıyan Evans, devletin görevlerinden sadece biri olan “endüstriyel gelişmeyi ilerletmek” konusuna odaklanıyor. Endüstriyel gelişim de daha da daraltılan alan yerel Bilgi Teknolojisinin (BT) gelişimi çerçevesine oturtuluyor. Ayrıca ilgilenilen devletler Yeni Endüstrileşen Ülkeler (YEÜ); ampirik bulgular ise başlıca 1970 ve 1980’lerin Brezilya, Hindistan ve Kore’sinden geliyor. Buna göre Evans’ın amacı devletin yapı ve rollerini, toplumla ilişkilerini ve devletin gelişime sunduğu katkıyı anlamak.

Evans devleti incelerken çalışmasına metodolojik kolaylık bakımından bazı varsayımlarla hareket ediyor. Bunun en önemlisi devleti tekil (*unitary*) bir aktör olarak ele alması. Yapısal olarak devlet bürokrasisi ile eş değerdedir. Küresel işbirliği içerisinde başarılı (tekil) devlet, *toplumu ile arasındaki mesafeyi azaltarak küresel ekonomik ortama adapte olabilmeyi yerel temelde aşabilen* olarak sunuluyor. Bir anlamda devlet içerisindeki farklı çıkar gruplarının hangi süreçlerden geçerek belli bir uzlaşya vardığı ve tekil devlet yapısına nasıl ulaşıldığı konusunun detayına girilmiyor ki, bu çalışmanın hacmini oldukça genişletebilecek olmanın yanı sıra ana eksenini kaydırma potansiyeline sahip olması açısından yerinde bir karar. Bu çerçevede kalkınmanın ana koşulu olarak “küresel iş bölümünün (*global division of labour*) hiyerarşik yapısında mevcut konumu alt sıralarda bulunanların kendilerini üst tarafa çıkarabilmesi” işaret ediliyor. Bunu yapabilmesi için de devletin karşılaştırmalı avantaj (*comparative advantage*) kapsamında küresel ekonomik yapıyı çok iyi analiz etmesi ve bununla birlikte yerel özel sektörü kontrollü olarak desteklemesi gerektiği konusu işleniyor. Bir anlamda Evans, tüm zorluklara rağmen küresel yapı (*structure*) içindeki birimler (*agents*) olan devletlerin belli kaynaklara sahip olması ve bazı gereklilikleri yerine getirmesi halinde kendisine hareket alanı açabileceğini iddia ediyor. Buna göre, ilk olarak, “devletin yerel endüstrinin küresel çapa ulaşma sürecindeki destek için gerekliliği”; ikinci olarak “belli bir seviyeye gelmiş olan sermaye için devletin halen gerekli olup olmadığı” ve son olarak da “elde edilen sermaye birikiminin toplumsal değişime sebep olmasıyla birlikte devlete olan yeniden ihtiyaç konularındaki yaklaşımlar” kitabın ana temasını oluşturuyor.

Devletler yapısal farklılıklarına göre varsayımsal bir düzleme oturtulduğunda negatif anlamda düzlemin bir ucunda “yırtıcı” (*predator*) devletler yer alırken, diğer ucunda pozitif katkılarıyla “gelişimci-kalkınmacı” (*developmental*) devletler konumlanıyor. İki olgu arasında ise “ara” (*intermediary*) devletler bulunuyor. İlk olarak iki uç noktayı analizle başlayan Evans, daha sonra bunlardan elde ettiği bilgilerin ara devletlere uygulanıp uygulanmayacağını kontrol ediyor. Diğer bir deyişle metodolojik olarak karşılaştırmalı kurumsal yaklaşımı (*comparative institutionalist approach*) tercih eden yazar, değişik özelliklerine göre sınıflandırılacak devletleri kurumsal farklılıkları açısından inceliyor. Yırtıcı devletlere en net örnek olarak Zaire ele alıyor. Zaire bürokratik yapı itibarıyla zayıf bir devlet olduğu gibi yöneticiler kolektif fayda aramak yerine kendi çıkarları ekseninde çalışıyorlar. Devlet onlar için zenginleşmenin en önemli aracı. Bu durumda kendileri dışında topluma da faydalı olabilecek zenginleşme adına üretilen projeler bir fırsat olarak değil de bir an önce ortadan kaldırılması gereken zararlı organizasyonlar olarak algılanıyor. Üstelik sanılanın aksine bu tür ülkelerin zor kullanma kapasiteleri de yeteri kadar güçlü değil, zira yeterli bürokratik yapılanmaları yok. Öyleyse Evans’a göre sorun yeni-faydacı (*neo-utilitarian*) yaklaşımların iddia ettiği gibi ağır bürokratik işleyiş değil; aksine yeterli bürokrasinin olmaması. Elbette bu durum bürokrasinin değişken özelliklerini de dikkate almamak anlamına gelmiyor. Kalkınmacı devletler Weber’in tarif ettiği tarzda kariyer temelli, toplumda çalıştığı iş nedeniyle belli bir saygınlığa sahip, yeterli ücretle çalışan ve ortak organizasyon amacına uygun yetişmiş profesyonel kadrolardan oluşuyor. Hatta 1970’lerin Japonya, Güney Kore, Tayvan gibi kalkınmacı devletlerde görüldüğü üzere ülkelerin en iyi üniversitelerinin en başarılı

öğrencileri yapılan sınavlarla bürokratik kadrolara dâhil ediliyor. Üstelik de özel sektördeki eşdeğer pozisyonda bulunanlara eşit belki de daha fazla bir maaş karşılığında. Böylelikle hem politikacılara hem de çıkar gruplarına karşı görece belli bir otonomiye/özerkliğe sahip donanımlı profesyonel bir bürokratik bir yapı oluşturulmuş oluyor. Bu bürokratik yapı her kalkınmacı devlet için aynı ölçütlere sahip değil. Tarihsel olarak var olan devlet kültürü ile modern anlamdaki gerekliliklerin birleştirilmesi sonucunda ortaya çıkan bir yapılanma. Kalkınmacı devletler sınıfında yer alan Japonya ve Kore'nin geleneksel otoriter devlet anlayışı özerk bir bürokrasi oluşturabilmelerine etki eden önemli faktörler arasında yer alıyor. Dolayısıyla da, her devletin kendi gelenek ve kültürel özelliklerine bağlı olarak farklı bürokratik yapılara bürünmesi gayet doğal. Fakat soyutlanmış özerk bir bürokrasi tek başına kalkınma için yeterli değil. Evans, Weber'in tarifinin ötesinde, gelişme adına atılacak adımların etkin olabilmesi için hem iç hem de dış ilişki ağına vurgu yapıyor. İç ağ, bürokratik yapının kendi içerisindeki uyumu (*coherence*) anlamında kullanılıyor ve özellikle belli prestijli okulların mezunu meslektaşlar arasındaki güvene dayalı kişisel ilişkiler kast ediliyor. Bu sayede kalkınma için gerekli adımlar ve aşılacak engeller bürokratik eş güdüm ile daha kolay halledilebilecek bir alana çekilmiş oluyor. Dış bağlantı ise endüstri kitlesi (*constituency*) ile olan ilişkiyi işaret emekte. Bu ilişki hiçbir şekilde kayırmacılık (*clientelism*) ya da himayecilik (*patronage*) anlamına gelmiyor. Bir taraftan benzer okulların mezunu bürokratik organizasyon mensupları ve endüstriyel yöneticiler arasında gayri resmi bir ilişki düzeyi yakalanırken diğer taraftan da kurumsallaşmış resmi kuruluşlar fikir alışverişinin yapıldığı, projelerin üretildiği ve ulusal düzeyde gerekli kararların şekillendiği ortamlar sunuyor. Ayrıca yatırımcı kesim ile içli dışlı olması sayesinde bürokratik yapı sektörün ihtiyaçları ya da devlet projelerinden sapmalar hakkında yeterli bilgiyi alabilme yetisine de sahip oluyor. Diğer taraftan bu bilgiler temelinde farklı yatırım gruplarının birbirleri arasındaki gereksiz rekabetlerini önleyerek "ortak hareket problemini" (*collective action problem*) çözmek bürokrasinin yani devletin en önemli görevleri arasında yer alıyor. Japonya'da, Kore'de ve Tayvan'da, Brezilya'da ve Hindistan'da bu bağlamda bürokratik kurumlar belirtilen işlevleri yerine getirmek üzere faaliyetler. Elbette kalkınmacı devlet olabilme düzeyine göre bu kuruluşlar arasında bir takım farklılıklar mevcut. Dikkat edilirse kalkınma adına yapılan ilk hamlelerin atıldığı esnada Evans'ın devlet-toplum ilişkisi bağlamında kastettiği toplum sadece yatırımcı kesimi kast eden dar bir grubu içeriyor. Ancak, ilerde görüleceği gibi, devlet ve toplumda zenginleşmeye paralel olarak meydana gelen değişimin ardından Evans, devletin ilişki içerisinde olduğu toplum kavramını daha geniş kitlelere yayacak. Buna göre yazar hem "özerk" hem de "ilişkili" yanları bulunan devlet yapısını, "yerleşik özerklik" (*embedded autonomy*) olarak isimlendiriyor.

Evans kalkınma projelerinde yer almaları açısından devletlerin rollerini de ele alıyor. Gardiyan (*custodian*) ve hâkim (*demurgie*), yardımcı/ebe (*midwife*) ve bakıcı (*husbandry*) başlıkları altındaki roller tüm devletlerin yürüttükleri politikalarda az ya da çok yer alıyor. Buna göre Gardiyan rol özel sektörün ilerlemesini teşvik edici adımların aksine onu kontrol edici ve kısıtlayıcı tavrı gösteriyor. Hâkim rol devletin özel sektöre güvensizliği nedeniyle üretimi tamamen kendisinin gerçekleştirmesi anlamına geliyor. Yardımcı rol üstelenen devletler ise yerel özel sektöre güvensizliğin aksine gelişimine yardımcı olan, zorlu sektörlerdeki üretime teşvik eden bir tarzda hareket ediyor. Yerel özel hamleleri güçlü dış etkenlerden korumak için atılan izolasyon (*greenhouse*) adımları yardımcı/ebe rol ile ilişkili faaliyetlerin başında geliyor. Özel sektörün gelişmesi için yapılan teşvikler, uluslararası arenada özel sektör adına küresel şirketlerle yapılan pazarlıklar da yine bu rol kapsamında. Yardımcı devlet rolünün daha ötesinde ise bakıcı devletler yer alıyor. Bu rolde devlet bizzat yerel özel sektörün ortaya çıkması ve kendi uygun gördüğü riskli sektörlerde yatırım yapılması için öncü rol oynuyor. Genelde maliyetli olan ve yeni gelişen şirketlerin kaçındığı araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin devlet tarafından yürütülmesi ile ileri düzeyde yenilikçi ve rekabetçi anlayış bu kapsamda yer alan konular. Anlatılan roller çerçevesinde yürütülen faaliyetler bazen örtüşebileceği gibi aralarında tezat içerenleri de bir arada görmek mümkün.

Kalkınmacı bir devlet belli bir dönemde bir alanın gelişmesi için gardiyan ya da hâkim rol ile hareket edip daha sonra ebe ya da bakıcı devlet rolüne bürünebilir. Bir sektörde hâkim rol üstlenilirken diğer sektör için gelişmişliğe bağlı olarak bakıcı rol söz konusu olabilir. Ancak, örneğin, gardiyan roldeki sürekli ısrar, yirtıcı devletlerin kendisi dışında bir sermaye birikimine izin vermeyen tavrına işaret edebilmektedir.

Bir takım kaynaklara sahip, kendi bürokrasisini yetiştirmiş ve kalkınma amacı güden devletlerin uluslararası işbölümü hiyerarşisindeki hak ettikleri yeri almaları için gerekli adımları atmalarına hiçbir engel bulunmuyor. Fakat buradaki en kritik konu karşılaştırmalı avantaj kapsamında nereye yatırım yapılacağına seçilmesi (*selectivity*). Her ne kadar gelişmek isteyen devletler belli bir kaynak düzeyine sahip olsalar da bu kaynaklar kıt, dolayısıyla da hem etkin hem de etken kullanılmak zorunda. Bu durumda devlet, özel sektörün kendi karını düşünen kısa süreli getiri odaklı yatırımlar yerine, gelişmiş bürokratik kapasitesini kullanarak değişik alanları da etkilemek üzere belli bir sinerji oluşturmasını beklediği sektörleri seçmek durumunda. Yazarın incelediği ülkeler ve dönem itibarıyla Bilişim Teknolojisi hem kalkınmacı hem de ara devletlerin sinerji oluşturma ihtiyaçlarını karşılayabilecek kapasitede. Nitekim bilişim kendi içerisinde montaj, parça ya da tamamlanmış ürün olarak hem iç hem de dış piyasaya sunulabileceği gibi hizmet sektörüne hitap etme özelliğine de sahip. Üstelik bilişim teknolojisi otomasyon anlamında en ağır sanayiden, finans sektörüne oradan tekstile kadar kullanıma açık geniş bir alanda etkinliği artırma yönünde belirleyici olabilecek kadar faydalı. Bunun da ötesinde bu sektörde ana ticari mal fikir ve yenilikçi anlayış. Dolayısıyla değişik yer altı ya da yer üstü kaynaklara sahip olunmasa da yetişmiş insan varlığı bu sektöre yönelimi kolaylaştırıyor. Buna göre yeterli insan kaynağına sahip Kore, Brezilya ve Hindistan gibi ülkeler yazılım ve donanım konularında yerel kapasitelerini arttırarak oldukça gelişim gösterebilmişlerdir. Ebette tarihi koşullara bağlı olarak bazıları diğerlerine göre daha avantajlı bir konuma sahiptir. Özellikle Kore'nin kültürel olarak disipline dayalı yönetim anlayışı ona devlete otonomi kazandırdığı gibi sosyal ilişkileri yerleşiklik özelliğini de beraberinde kullanmasına yardımcı olmaktadır. Özellikle kayırmacı ve himayeci ilişkiler konusunda daha hassas nitelik sergileyen Güney Kore, ara devletler içerisinde yer alan Brezilya ve Hindistan'a nazaran otonomi ve ilişki ağları dengesini daha rahat kurabilmektedir. Ayrıca, Kore Brezilya ve Hindistan'la karşılaştırıldığında sömürge dönemimin özelliklerine bağlı olarak dış ticarete daha yatkın bir hale gelmiştir. Brezilya ve Hindistan ise daha çok üretilen ürünleri iç pazara sunma alışkanlığındadır. İlaveten, İkinci Dünya savaşının ardından Amerikan ve Çin baskısı arasında sıkışmışlığını atmak isteyen Güney Kore, askeri genişleme çabalarından kaçınarak ekonomik gelişme yolunu seçmiştir. Özellikle, yeterli yer altı zenginliğine sahip olmamasına rağmen, çelik sanayisinde önemli gelişmeler kaydetmiştir. Bu alanda yaptığı büyüme ile bilişim teknolojisi alanında doğrudan ebe ya da bakıcı devlet rolünü üstlenebilmiştir. Brezilya ve Hindistan ise zaten kıt olan kaynaklarının önemli bir kısmını geliştirmekte olan bilişim sektörünü izolasyon için kullanmak durumunda kalmıştır. Diğer taraftan Hindistan etnik, bölgesel ve kültürel heterojenliği yanındaki aşırı nüfusuyla oldukça değişik zorluklarla karşı karşıyadır. Fakat Brezilya ve Hindistan'ın Kore ile kıyaslandığında en önemli avantajları is yazılım sektöründe gösterdikleri başarılarıdır. 80'lerin sonlarında bile Kore büyük oranda donanım alanında ilerlemiştir. Birlikte bakıldığında her üç ülke de, devletin ana etken olduğu yatırımlar sayesinde küresel çaplı sermayeler oluşturabilmeyi başarabilmişlerdir. Örneğin Kuzey Kore'ye ait günümüzde de varlığını koruyan Samsung, LG (kitabın yazıldığı dönemde Goldstar) ya da Hyundai gibi tanınmış markalar bunların bazılarıdır.

Evans, kitabının genelinde tam bitti dendiği anda çarpıcı sorularla sürekli kendi argümanlarının bir adım ötesine geçiyor. Bunlardan en dikkat çekenini ise sıfırdan alarak küresel alana taşıdığı şirketlerin kendi kendine yeter hale gelip devletten oldukça bağımsızlaştığı yeni bir dönemde, *devlete halen ihtiyaç*

olup olmadığı sorusu. Yazar, bu soruyu yeni uluslararasılık (*new internationalism*) kavramı ekseninde cevaplandırıyor. Eski uluslararası ortamda küresel işbirliği hiyerarşisinin hâkim güçleri karşılaştırmalı avantaj alanında dengeyi kendi lehlerine sabitlemiş durumlar. Gelişmemiş ya da gelişmekte olan bir ülke her ne kadar yer altı kaynakları bakımından yeterli bir zenginliğe sahip olsa da ihraç ettiği ham maddelerin işlenmiş hallerini genel olarak fahiş fiyatlarla ithal etmek durumunda kalıyor. Yeni uluslararasılıkta ise devlet öncülüğünde yerli firmalar, çoklu uluslararası temaslar kurabilen, yerli yenilikçiliğe açık, yerel katkının artırılması çabasında, yerli kullanıcılara daha üstün kolaylıklar sunmak ve uluslararası piyasalarda yeni alanlar bulmak üzere konumlanmış durumlar. Bu bağlamda devlet, yerleşik ilişkileri sayesinde küresel çapa ulaşmış yerel şirketlerini sürekli yerele katkı yapan konumda tutabilme yetisine sahip olabiliyor. Ancak devletin belli bir seviyeden sonra büyük sermaye üzerindeki nüfuzunda bir azalma görmek mümkün. Hatta bazıları bu durumdan kaynaklı olarak artık devlete ihtiyaç olmadığını iddia edebiliyor. Fakat Evans, bu durumun sadece sermayenin gelişmesinin geçirdiği evrelere bakarak, sektörel ve firma bazında ele alınabileceğini iddia ediyor. Nitekim belli sektörlerin gelişmesine yardımcı olan devlet, her zaman için uygun bulduğu yeni sektörlerle müdahale edip onların da belli bir seviyeye kadar taşınmalarına da yardımcı olabilir. Ayrıca, her ne kadar kendisine eskisi kadar ihtiyaç duyulmasa da devlet, koruma politikaları sayesinde bahse konu yerel merkezli küresel şirketler için uluslararası alanda diğer güçlü şirketlere karşı önemli pazarlık gücü sağlıyor. Bunun yanında yeterli donanımına sahip bürokratik kapasitedeki devlet, yatırım ve iş yapabilmek için uzun vadedeki belirsizliklerinin önünü alan en önemli etkenler arasında yer alıyor. İlaveten, zamanla devlete ihtiyacı azalan şirketlerin yeni uluslararasılık mantığından uzaklaşarak büyük küresel şirketlerin bir şubesi konumuna gelme ihtimali her zaman mevcut. Özellikle kısa vadeli çıkar amacı güden şirketler geleceğe yönelik araştırma ve geliştirme projelerinden uzaklaşarak temas halinde buldukları şirketlerin yeniliklerine bağımlı hale gelebilirler. Bir anlamda örneğin Kore uluslararası işbirliği açısından piyasa değeri pek de fazla olmayan bilişim teknolojisindeki ara malları üretir duruma düşerken, bitmiş mal üretme kabiliyetine hiçbir zaman ulaşamayabilir. Diğer taraftan Hindistan ve Brezilya ise düşük ücretli ve yetmişmiş iş gücüne bağlı olarak yazılım üretiminin en etkisiz (program kodlarını işlemek gibi) sığ bir alana hapsolabilir. Ya da, hem kalkınmacı hem de ara devletlerin yetmişmiş insan kaynağı beyin göçüyle giderek yozlaşabilir. Bu konularla ilgili yapılacak düzenlemeler ve bunların takibi devletin farklı açılardan olsa da önemini yitirmesini engelliyor. Bunların da ötesinde devletin sermaye birikimi konusunda sorumluluk üstlenmesi tarihsel gelişimi içerisinde refah devleti anlayışının omuzlarına yüklenmesi ile ilgilidir. Yoksa belli bir kesimin zengin edilmesi ile ilgili değil. Zaten belirli bir sermaye birikimine paralel olarak yeni yapıya bürünmüş devlet ve varlıklı sınıf yapısıyla, Marx'ın dediği gibi, kendisi ile birlikte genel toplumsal dokuda da bir takım değişikliklere sebep oluyor. Biriken sermayede önemli katkısı bulunan çalışan sınıfın bundan pay istemesi ve yeni hayat standartlarına yönelik ilave talepler sunması devletin varlığı ile ilgili bir alanın konusu oluyor. Buna göre Evans, yeni koşullara göre “yerleşik otonomi” yeniden ele alıyor. Otonomi konusunda bürokratik tutarlılığın devamı ön gören yazar, “yerleşiklik” bazındaki toplum ilişkilerini tekrar kurguluyor. Sermaye gelişimindeki dönemde, devlet-toplum ilişkisi açısından sermaye grupları arasındaki kolektif hareket sorununu çözen devlet, bu sefer de birden fazla çıkarları çatışan grubun isteklerini dengelemek durumunda kalıyor. Üstelik çalışan sınıf temelli yeni aktörlerin devlet açısından kontrolü sermaye sahiplerini kontrole oranla daha zor bir halde. Zira işçi ya da diğer çalışan sınıf, kitlesel olarak çok daha kalabalık olmakla birlikte aynı oranda daha belirleyici bir konumda bulunabilmekteler. Buna göre çalışan sınıf açısından devlet, sivil toplum tarafından kendi çıkarlarının aksine ve sermaye gruplarının faydasına çalışan, bu sebeple de küçülmesi hatta olmaması gereken bir kurum olarak görülebilir. Yani, devlet bir taraftan sermaye gruplarınca liberal politikaları nazara alınarak modası geçmiş bir yapı olarak ileri sürülürken, diğer taraftan da organize olmuş sivil toplum sermaye ile yakın ilişkili devlete oldukça şüpheyle yaklaşmaktadır. Üstelik ara devletlerde kalkınmacı devletlere oranla daha sık görülen patron-müşteri ilişkileri, hem bürokratik yapının kalitesini belirleyen devletin

özerkliğini sarsabilme hem de devlet-toplum ilişkilerini güçlendiren güven unsurunu zedeleme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle Evans sivil toplum eksensli alt grupların da devlet ile ilişkisinin “yerleşik otonomi” (özerklik) anlayışı çerçevesinde gelişmesi gerektiğini ileri sürer. Bunun için ise organize sivil toplumun bürokrasi ile ilişkisinin sendikalar ve siyasi parti gibi yapılanmalarla sağlanabileceğini iddia etmektedir. Elbette siyasi partiler popülist yaklaşımlardan kaçınarak devletin “otonom” yapısı ile “yerleşik ilişki” özelliğini denge halinde devam ettirecek şekilde hareket etmelidir. Siyasi kayırmacılık ve liyakatsiz atamalarla oluşturulan bürokratik yapı, bahse konu dengeyi bozacak en önemli etkenler arasında yer almaktadır. Her ne kadar böyle bir dengeye ulaşmak zor bir amaç olsa da devletin etkinliği buna bağlıdır. Çünkü çıkarları birbirleri ile çatışan birçok grubu belli düzeyde ahenk içerisinde kolektif harekete ikna edebilecek olan yegâne yapı konumuna gelmektedir devlet; bu nedenle de vazgeçilmesi mümkün olan bir kurum olarak değil de, aksine bir gereklilik olarak karşımıza çıkar.

Evans kitabının birçok yerinde devletin nasıl olması gerektiğini vurgulayarak ampirik bulgularla teorik yaklaşımı birleştiriyor. Kendi ifadesiyle yazarın ana amacı, devletin ekonomik inisiyatif almada “az” ya da “çok” rol alması üzerine yapılan tartışmaların bir yana bırakılıp, üstlenmesi gereken rolün kurumsal açıdan incelenerek etkinliğinin artırılması üzerine durulması. Geriye dönüp kitabın yazıldığı zamana doğru bakıldığında Evans büyük oranda amacına ulaşmış gözüküyor. Üstelik kitabın temel argümanları olan “devletin kurumsal bazda çevre ve şartlar açısından uğrayacağı/uğradığı değişim”, “belli koşullar altında uygulanabilecek kalkınma hamleleri” ve “yerleşik otonomi” ekseninde ileri sürülen savların birçoğu bugün de geçerliliğini koruyor denilebilir. Elbette daha karmaşık bir yapıya bürünen küresel güç yapısı (*global power structure*) devletlere hareket kabiliyeti adına yeni alanlar oluşturabileceği gibi daha önceki fırsatlara da kapılarını kapatmış olabilir. Günümüz küresel yapısının temel taşları arasında bulunan yerleşme, bölgeselleşme, terörizm, iç savaşlar ya da göç gibi politika ve ekonominin iç içe girdiği alanlar kalkınma adına yapılacak devlet projelerinde dikkate alınması gereken unsurlar arasına konulabilir. Bu bağlamda sürekli değişimin etkisi altında temel birim devlet ve küresel yapı, Evans ve ötesinde yeni çalışma gündemlerini önümüze koymaya devam edeceği benziyor.